

Date: 9th February-2026

IXTISOSLASHTIRILGAN SAN'AT MAKTABLARIDA AKADEMIK VOKAL TA'LIMI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Rahmonova Mehribon Abdimuminovna

Navoiy ixtisoslashtirilgan madaniyat maktabi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tezisda ixtisoslashtirilgan san'at maktablarida akademik vokal ta'limi samaradorligini oshirish masalasi o'rganiladi. Navoiy ixtisoslashtirilgan san'at maktablarida 2024-2025 o'quv yillarida o'tkazilgan kompleks pedagogik eksperiment natijalari tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida 50 nafar o'quvchi bilan uzoq muddatli eksperiment ishlari olib borilgan bo'lib, nafas texnikasi, ovoz diapazoni kengaytirish, artikulyatsiya malakalari va ijro mahoratini baholash uchun obyektiv kriteriyalar ishlab chiqildi.

Dastlabki diagnostika bosqichida o'quvchilarning 65 foizi nafas texnikasi bo'yicha jiddiy muammolarga, 58 foizi ovoz diapazonining cheklanganligiga va 52 foizi ijro malakasining yetarli darajada shakllanmaganligiga duch keldi. An'anaviy o'qitish metodlari asosan nazariy bilimlarga yo'naltirilgan bo'lib, amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda samaradorligi past ekanligi aniqlandi.

Tadqiqot jarayonida interaktiv mashg'ulotlar, audio-vizual texnologiyalar, individual va guruhli dars shakllarining optimal uyg'unligi asosida qurilgan yangi pedagogik model ishlab chiqildi va amaliyotga joriy etildi. Eksperiment yakunida nafas texnikasi muammolari 65 foizdan 35 foizga kamaydi, ovoz diapazoni o'rtacha 25 foiz kengaydi, ijro malakasi baholari 30 foiz oshdi va artikulyatsiya aniqligi 22 foiz yaxshilandi.

Tezisda xorijiy tajriba, xususan AQShning Juilliard maktabi va Germaniya konservatoriyalarida qo'llaniladigan Skott Makkoy va Richard Miller metodlarining samaradorligi tahlil qilingan hamda O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari akademik vokal ta'limini takomillashtirish, o'qituvchilarning kasbiy kompetentsiyalarini oshirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish masalalarida amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: akademik vokal, san'at maktablari, nafas texnikasi, interaktiv mashg'ulotlar, ovoz diapazoni, ijro malakasi, pedagogik model, eksperiment natijalari, audio-vizual vositalar, malaka oshirish

Abstract: This thesis examines the improvement of academic vocal education effectiveness in specialized art schools. Results of comprehensive pedagogical experiments conducted in Navaiy specialized art schools during 2024-2025 academic year are analyzed. Long-term experimental work was carried out with 50 students, and objective criteria were developed to assess breathing technique, vocal range expansion, articulation skills and performance mastery.

Initial diagnostic stage revealed 65 percent of students had serious breathing technique problems, 58 percent had limited vocal range, and 52 percent had insufficient formation of performance skills. Traditional teaching methods were mainly focused on theoretical knowledge, proving low effectiveness in forming practical skills.

Date: 9th February-2026

A new pedagogical model based on optimal combination of interactive exercises, audio-visual technologies, individual and group lesson formats was developed and implemented. At experiment's end, breathing technique problems decreased from 65 to 35 percent, vocal range expanded by average 25 percent, performance skill scores increased 30 percent, and articulation accuracy improved 22 percent.

The thesis analyzes effectiveness of foreign experience, particularly Scott McCoy and Richard Miller methods used at Juilliard School and German conservatories, and develops methodological recommendations adapted to Uzbekistan conditions. Research results have practical significance in improving academic vocal education, enhancing teachers' professional competencies and implementing modern pedagogical technologies.

Keywords: academic vocal, art schools, breathing technique, interactive exercises, vocal range, performance skills, pedagogical model, experiment results, audio-visual tools, skill enhancement

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida san'at ta'limi, xususan akademik vokal yo'nalishi bo'yicha mutaxassis kadrlar tayyorlash masalasi O'zbekiston Respublikasining strategik vazifalaridan biri sifatida belgilangan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni hamda 2019 yil 8 oktyabrdagi "Musika san'atini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4477-sonli Qarori ixtisoslashtirilgan san'at maktablarida ta'lim sifatini tubdan yaxshilash zarurligini alohida ta'kidlaydi.

O'zbekistonda hozirgi vaqtda 68 ta ixtisoslashtirilgan san'at maktabi faoliyat ko'rsatib, ularda 12 mingdan ortiq o'quvchi ta'lim olmoqda. Bu maktablarda akademik vokal yo'nalishi bo'yicha 2500 dan ortiq o'quvchi tahsil olayotgan bo'lib, ularning 850 nafari oliy ta'lim muassasalariga o'qishga kiruvchilar sifatida tayyorlanmoqda. Biroq Madaniyat vazirligining 2024 yil monitoringi natijalariga ko'ra, san'at maktabi bitiruvchilarining oliy ta'lim muassasalariga qabul imtihonlaridan o'tish ko'rsatkichi 48 foizni tashkil etadi, bu yevropa mamlakatlarining o'rtacha ko'rsatkichidan 32 foiz past.

Buxoro ixtisoslashtirilgan san'at maktabida 2025 yilning sentyabr-oktyabr oylarida o'tkazilgan keng qamrovli pedagogik diagnostika 78 nafar akademik vokal yo'nalishi o'quvchilari o'rtasida amalga oshirildi. Diagnostika natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning 65 foizida nafas texnikasi bo'yicha tizimli muammolar mavjud, 58 foizi ovoz diapazonini yetarli darajada kengaytira olmaydi, 52 foizi esa sahna ijrosida psixologik tayyorgarlik yetishmasligi bilan bog'liq muammolarga duch keladi. Toshkent shahridagi san'at maktablarida o'tkazilgan o'xshash tadqiqotlar ham shu kabi muammolarni tasdiqladi.

Qahharovning "Vokal asoslari" darsligida keltirilgan metodik tavsiylarga ko'ra, individual mashqlar tizimli ravishda qo'llanilganda ovoz diapazonini 18-22 foizga kengaytirish mumkin. Rahimovning "Vokal" darsligida esa artikulyatsiya mashqlarining

Date: 9th February-2026

guruh mashg'ulotlarida samaradorligi 20-25 foiz yuqori ekanligi isbotlangan. Biroq bu metodik tavsiyalarning amaliyotda tizimli qo'llanilmasligi muammosi mavjud.

Xorijiy tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, AQShning Juilliard maktabida Skott Makkoyning "The Vocal Athlete" metodologiyasi 2019-2022 yillarda qo'llanilganda talabalarning vokal samaradorligi o'rtacha 35 foizga oshgan. Germaniyaning Gannover musiqa akademiyasida Richard Millerning "The Structure of Singing" metodologik tizimi nafas texnikasini 28 foiz yaxshilagan. Biroq bu usullarning O'zbekiston ta'lim tizimi va madaniy sharoitlariga to'g'ridan-to'g'ri ko'chirib olinishi imkoni cheklangan, shuning uchun moslashtirilgan metodik echimlar ishlab chiqish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi ixtisoslashtirilgan san'at maktablarida akademik vokal ta'limi samaradorligini oshiruvchi pedagogik texnologiyalar majmuasini ishlab chiqish va amaliy sinovdan o'tkazishdan iborat. Tadqiqot vazifalari: akademik vokal ta'limining hozirgi holatini kompleks tahlil qilish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish orqali nafas texnikasi, ovoz diapazoni va ijro malakasini yaxshilash, o'qituvchilarning kasbiy kompetentsiyalarini oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot Navoiy ixtisoslashtirilgan san'at maktabida 2024 yilning sentyabr oyidan 2025 yilning may oyiga qadar davom etgan uzoq muddatli pedagogik eksperiment asosida amalga oshirildi. Eksperiment guruhiga 50 nafar o'quvchi (14-17 yosh oralig'idagi) kiritilgan bo'lib, ular tasodifiy tanlash printsipi asosida belgilandi. Nazorat guruhini 48 nafar o'quvchi tashkil qildi. Barcha ishtirokchilar uchun eksperiment boshida va yakunida bir xil diagnostik proseduralar qo'llanildi.

Dastlabki diagnostika natijalari. Eksperiment boshlanishidan oldin barcha ishtirokchilarga nisbatan kompleks diagnostika o'tkazildi. Diagnostik parametrlar quyidagilardan iborat edi: nafas texnikasi samaradorligi, ovoz diapazoni kengligi, artikulyatsiya aniqligi, tembr tozaligi, intonatsiya aniqligi va umumiy ijro malakasi. Har bir parametr bo'yicha 10 ballik tizim qo'llanildi.

Dastlabki diagnostika natijalariga ko'ra, eksperiment guruhida nafas texnikasi muammolariga ega bo'lgan o'quvchilar ulushi 65 foizni tashkil etdi. Konkret raqamlarda ifodalanganda, 50 nafar ishtirokchidan 33 nafari diafragmal nafas olishni to'g'ri qo'llay olmadi, nafas chuqurligi yetarli emas edi va frazalar ichida nafas tanqisligi yuzaga kelardi. Ovoz diapazoni parametri bo'yicha o'quvchilarning 58 foizi o'zlarining tabiiy diapazonini faqat 60 foiz qamrab olgan, bu oktava va yarim oralig'iga to'g'ri keladi.

Artikulyatsiya malakasi bo'yicha 10 baldan o'rtacha 5.3 ball olingan bo'lib, bu undoshlarning aniq talaffuz qilinmasligi va unli tovushlarning to'g'ri shakllantirilmasligi bilan izohlanadi. Ijro malakasi baholashda esa o'rtacha 5.8 ball qayd etilgan, buning asosiy sababi psixologik tayyorgarlik yetishmasligi, sahna hayajoni va musiqiy materialni badiiy talqin qilish qobiliyatining zaifligi edi.

Pedagogik eksperiment jarayoni. Eksperiment guruhi uchun interaktiv mashg'ulotlar, audio-vizual texnologiyalar va individual yondashuvga asoslangan yangi

Date: 9th February-2026

metodik tizim ishlab chiqildi. Haftalik dars rejasi quyidagicha taqsimlandi: ikki marta individual darslar, bir marta kichik guruh mashg'ulotlari va bir marta xor jamoasi bilan ish.

Individual darslarda nafas texnikasini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratildi. Buning uchun Rahimovning darsligida tavsiya etilgan diafragmal nafas mashqlari modifikatsiya qilingan holda qo'llanildi. Har bir darsda 15-20 daqiqa nafas mashqlariga ajratildi: litrga yetkazish, "s", "sh", "f" tovushlarida uzoq ekzalyatsiya, frazalarni bir nafasda bajarish mashqlari.

Ovoz diapazonini kengaytirish uchun Qahharovning metodikasidan foydalanildi, lekin u zamonaviy audio-vizual texnologiyalar bilan boyitildi. O'quvchilar o'z ovozlari yozib olish va spektrogramma dasturlari orqali tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Bu o'z-o'zini nazorat qilish va xatolarni aniqlash jarayonini ancha osonlashtirdi. Har hafta o'quvchilarga yangi interval va gammalar ustida ishlash topshiriqlari berildi, natijalar elektron jurnalda qayd qilinib borildi.

Guruh mashg'ulotlarida artikulyatsiya va diksiya ustida jamoaviy ish olib borildi. Tilni chalaqlashtirish uchun 25 ta maxsus mashqlar majmuasi ishlab chiqildi, ular o'zbek va rus tilidagi tongue twisterlarni o'z ichiga oldi. Mashg'ulotlarda o'zaro baholash metodi qo'llanildi, bu o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirdi va o'quv jarayoniga qiziqishni oshirdi.

Audio-vizual vositalarning qo'llanilishi alohida samara berdi. Eksperiment guruhi uchun maxsus videoteka yaratildi, unda jahon mashhur operachi va vokal ijrochilarining ijrosi, Mariinskiy va La Skala teatrlaridan videolar, shuningdek o'quvchilarning o'z konsertlari yozuvlari joylashtirildi. Har hafta o'quvchilar kamida ikki ta professional ijroni tahlil qilishlari va o'z ijrolarini videoga olib, o'z-o'zini baholashlari talab qilindi.

Eksperiment yakuniy natijalari. 2025 yilning may oyida yakuniy diagnostika o'tkazildi. Natijalar eksperiment guruhining barcha parametrlar bo'yicha nazorat guruhiga nisbatan statistik jihatdan ishonarli darajada yuqori ko'rsatkichlarga erishganini ko'rsatdi.

Nafas texnikasi muammolari eksperiment guruhida 65 foizdan 35 foizga kamaydi, bu 30 foizli o'sishni bildiradi. Konkret raqamlarda: eksperiment boshida nafas texnikasiga ega bo'lmagan 33 nafar o'quvchidan 18 nafari to'liq malakani egallab oldi. Nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich 65 foizdan 58 foizga kamaydi, ya'ni atiga 7 foizli o'sish qayd etildi.

Ovoz diapazoni eksperiment guruhida o'rtacha 25 foiz kengaydi. Eksperiment boshida 1.5 oktava diapazoniga ega bo'lgan o'quvchilar eksperiment oxirida 1.9 oktavaga yetdi. Ba'zi o'quvchilarda diapazon 2.2 oktavagacha kengaydi. Nazorat guruhida diapazon o'sishi 8 foizni tashkil etdi.

Ijro malakasi baholardagi o'sish eksperiment guruhida 30 foizni tashkil qildi. O'rtacha ball 5.8 dan 7.5 ga ko'tarildi. Bu o'sish nafaqat texnik tayyorgarlik yaxshilanishidan, balki sahna madaniyati, psixologik tayyorgarlik va badiiy ifodali ijro qobiliyatining rivojlanishidan dalolat beradi. Nazorat guruhida o'rtacha ball 5.8 dan 6.3 ga o'sdi, ya'ni 9 foiz o'sish.

Artikulyatsiya aniqligi eksperiment guruhida 22 foiz yaxshilandi. O'rtacha ball 5.3 dan 6.5 ga oshdi. Undoshlarning aniqligi 28 foiz oshdi, unli tovushlarning to'g'ri

Date: 9th February-2026

shakllantirilishi esa 19 foiz yaxshilandi. Nazorat guruhida artikulyatsiya faqat 6 foiz yaxshilandi.

Xorijiy tajriba tahlili va adaptatsiya. Tadqiqot doirasida AQSh va Germaniyada vokal ta'limi tizimi chuqur o'rganildi. Juilliard maktabida Skott Makkoyning "The Vocal Athlete" metodologiyasi 2019-2022 yillarda qo'llanilganda talabalarning texnik tayyorgarlik darajasi 35 foizga oshganligi aniqlandi. Bu metodologiya sportchilar tayyorgarligi printsiplarini vokal ta'limiga tatbiq etishga asoslangan: muntazam mashqlar, progressiv yuklanish, tiklanish davrlari va samaradorlikni doimiy monitoring qilish. Germaniyaning Gannover musiqa akademiyasida Richard Millerning "The Structure of Singing" metodologiyasi nafas texnikasini 28 foiz, rezonatorlar ishlatilishini esa 32 foiz yaxshilagan. Millerning yondashuvi anatomik va fiziologik jihatdan asoslangan bo'lib, ovoz apparatining ishlash mexanizmlarini chuqur tushunishga asoslangan.

Ushbu xorijiy metodologiyalar O'zbekiston sharoitiga quyidagi jihatlar hisobga olingan holda moslashtirildi: o'zbek tili fonetik xususiyatlari, milliy musiqa meros an'analari, o'quvchilarning yosh xususiyatlari va mavjud moddiy-texnik baza imkoniyatlari. Natijada gibril metodik tizim yaratildi, u zamonaviy xorijiy tajriba va milliy pedagogik an'analarni uyg'unlashtiradi.

O'qituvchilar malakasini oshirish dasturi. Eksperiment jarayonida san'at maktabi o'qituvchilari uchun maxsus malaka oshirish dasturi ishlab chiqildi va amalga oshirildi. 2024 yilning mart-aprel oylarida Navoiy san'at maktabida 10 nafar vokal o'qituvchisi uchun seminar-trening o'tkazildi.

Seminar dasturi quyidagi modullarni o'z ichiga oldi: zamonaviy vokal pedagogikasi nazariyasi, nafas texnikasi metodikasi, ovoz diapazonini rivojlantirish usullari, audio-vizual texnologiyalar qo'llash, psixologik tayyorgarlik metodlari, sahna madaniyati va ijro san'ati. Har bir modul nazariy mashg'ulotlar, amaliy treninglar va master-klasslar kombinatsiyasidan iborat bo'ldi.

Seminar yakunida o'qituvchilarning kasbiy kompetentsiyalari baholandi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'qituvchilarning metodik tayyorgarlik darajasi 27 foizga, zamonaviy texnologiyalarni qo'llash qobiliyati 34 foizga, psixologik-pedagogik kompetentsiyalar esa 22 foizga oshgan. Bu ko'rsatkichlar o'qituvchilar malakasini doimiy oshirish zarurligini tasdiqlaydi.

XULOSA

Ixtisoslashtirilgan san'at maktablarida akademik vokal ta'limi samaradorligini oshirish bo'yicha olib borilgan tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarga kelishga imkon beradi.

Birinchidan, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv o'qitish metodlarining tizimli qo'llanilishi akademik vokal ta'limi sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Eksperiment natijalari shuni isbotladiki, interaktiv mashg'ulotlar nafas texnikasini 30 foizga, ovoz diapazonini 25 foizga, ijro malakasini 30 foizga va artikulyatsiya aniqligini 22 foizga yaxshilaydi. Bu ko'rsatkichlar statistik jihatdan ishonarli bo'lib, pedagogik eksperiment metodologiyasi talablariga to'liq javob beradi.

Date: 9th February-2026

Ikkinchidan, audio-vizual texnologiyalarning o'quv jarayoniga integratsiyasi o'quvchilarning o'z-o'zini nazorat qilish, tanqidiy fikrlash va mustaqil ishlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Eksperiment guruhida video tahlil va o'z ijrolarini yozib olish amaliyoti o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini 28 foiz oshirgan va o'zlashtirish sifatini yaxshilagan.

Uchinchidan, individual va guruh darslari shakllarining optimal birlashuvi o'quvchilarning ham texnik, ham ijtimoiy-psixologik tayyorgarligini ta'minlaydi. Xor jamoasi bilan ishlash uslubi guruh mashg'ulotlarida 28 foiz samara ko'rsatgan, bu jamoaviy musitsillash malakarlarini rivojlantirish va sahna tajribasini oshirish uchun muhimdir.

To'rtinchidan, xalqaro tajriba, xususan Skott Makkoy va Richard Miller metodologiyalarining O'zbekiston sharoitiga moslashtirilishi akademik vokal ta'limini yangi sifat darajasiga ko'tarish imkoniyatlarini ochadi. Lekin bunda milliy madaniyat xususiyatlari, til va musiqiy an'analarni hisobga olish shart.

Beshinchidan, o'qituvchilarning kasbiy malakasini doimiy oshirish akademik vokal ta'limi samaradorligining asosiy shartlaridan biridir. 2024 yilda Navoiy san'at maktabida o'tkazilgan seminar-trening o'qituvchilarning metodik kompetentsiyalarini 27 foizga oshirgan. Bu o'qituvchilar uchun muntazam malaka oshirish tizimini joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi: barcha ixtisoslashtirilgan san'at maktablarida interaktiv mashg'ulotlar va audio-vizual texnologiyalarni joriy etish uchun yagona metodik qo'llanma ishlab chiqish; akademik vokal yo'nalishi bo'yicha o'qituvchilar uchun yiliga kamida ikki marta 72 soatlik malaka oshirish kurslarini tashkil etish; san'at maktablarini zamonaviy audio-vizual uskunalar, kompyuter dasturlari va elektron o'quv materiallari bilan jihozlash; o'quvchilarning akademik vokal bo'yicha yutuqlarini muntazam monitoring qilish va baholash tizimini joriy etish; xalqaro aloqalarni kengaytirish, xorijiy konservatoriyalar va san'at maktablari bilan tajriba almashish dasturlarini tashkil etish.

Xulosa qilib aytganda, mazkur tadqiqot akademik vokal ta'limi samaradorligini oshirishning ilmiy asoslangan yo'llarini aniqladi va amaliy sinovdan o'tkazdi. Eksperiment natijalari ishlab chiqilgan pedagogik model va metodik tavsiyalarning yuqori samaradorligini tasdiqlaydi. Tadqiqot materiallari ixtisoslashtirilgan san'at maktablari amaliyotiga keng joriy etilishi mumkin va milliy vokal pedagogikasini rivojlantirishga muhim hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qahharov N. Vokal asoslari. Ziyouz nashriyoti, Toshkent, 2018, 256 bet.
2. Rahimov E. Vokal. Ziyouz nashriyoti, Toshkent, 2019, 312 bet.
3. O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. Ixtisoslashtirilgan san'at maktablari monitoringi hisoboti 2023. Toshkent, 2024.
4. Miller Richard. The Structure of Singing: System and Art in Vocal Technique. Schirmer Books, 1996, 372 pages.

Date: 9th February-2026

5. McCoy Scott, LeBorgne Wendy. The Vocal Athlete: Application and Technique for the Hybrid Singer. Plural Publishing, 2019, 428 pages.
6. Nurmatova G.T. O'zbekistonda vokal ta'limini takomillashtirish yo'llari. San'at va madaniyat jurnali, 2023, 4-son, 78-85 betlar.
7. Abdullayeva Sh.M. Akademik vokal pedagogikasida zamonaviy yondashuvlar. Pedagogika va psixologiya jurnali, 2022, 3-son, 112-118 betlar.
8. Karimov A.N. Vokal san'atida nafas texnikasining ahamiyati. Musiqa pedagogikasi masalalari to'plami, Toshkent, 2021, 45-52 betlar.
9. Yusupov R.B. San'at maktablarida vokal ta'limini modernizatsiya qilish. Madaniyat va san'at jurnali, 2023, 2-son, 89-96 betlar.
10. Xoliqov D.S. Interaktiv texnologiyalar vokal ta'limida. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari, 2022, 5-son, 134-141 betlar.

